

Дон Кіхот (Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі) (стислий переказ)

Мігель де Сервантес

Розділ I,

де оповідається, хто такий був преславний гідальго Дон Кіхот з Ламанчі та як він жив

Цитата:

В однім селі у Ламанчі — а в якому саме, не скажу — жив собі не так давно гідальго, з тих, що то мають лише списа на ратищі, старосвітського щита, худу шкапину та хорта-бігуна... Була у нього в домі ключниця років за сорок і небога, що й двадцяти ще не мала, та ще хлопець-челядинець про польову й надвірну роботу — чи коня осідлати, чи ножицями садівницькими орудувати. Літ нашому гідальгові до п'ятдесятки добиралося, статури був міцної, із себе худий, з лиця сухорлявий, зорі не засипляв і дуже кохався в полюванні...

Так от, щоб ви знали, гідальго той гулящого часу — тобто замалим не цілий рік — водно читав рицарські романи з таким запалом і захватом, що майже зовсім занедбав не лише своє полювання, а й усяке господарювання. І так він до того діла прилюбився та присмоктався, що не один морг¹ орної землі продав, аби книжок рицарських до читання собі накупити...

І так наш гідальго у те читання вкинувся, що знай читав, як день, так ніч, од рання до смеркання, а од смеркання знов до рання... Його уява переповнилась різними химерами, вичитаними з тих книжок: чарами та чварами, битвами та боями, викликами та ранами, зітханнями та коханнями, розлуками та муками і всякими такими штуками.

Всі ті несосвітенні вигадки так убивались йому в тямку, що він мав їх за щирісіньку правду...

Збожеволів він отак до послідку, і вроїлася йому в голову дивна думка, яка жодному шаленцеві доти на ум не спливала: що йому випадає, мовляв, і подобає, собі на славу, а рідному краєві на прожиток, статися мандрованим рицарем, блукати світами кінно й оружно, шукати пригод і робити все те, що робили, як він читав, мандровані рицарі, тобто поборювати всілякого роду кривди, наражатися на різні біди й небезпеки, щоб, перебувши їх і подолавши, покрити ймення своє немертною славою...

Поперед усього вичистив прапрадідну зброю, що вже бозна відколи занедбана в кутку валялася і добре іржею та цвілизною взялася. Вичистив, вилагодив, як міг, аж бачить — щерб уній великий: заборола бракує, є самий-но шишак. Однак же хитро зумів тому лихові зарадити: вирізав з картону такий ніби начілок, примостив до шишака — от тобі й шолом зуповний². Щоправда, як добув меча, щоб перевірити, чи кріпкий той шолом, чи витримає в разі чого удар, та рубонув раз і вдруге, то одним махом знівечив усе, над чим цілий тиждень морочився. А що легкість, із якою шолом

на шматки обернувся, була йому не до смаку, він вирішив забезпечити себе перед таким випадком і переробив його, вправивши всередину кілька залізних обручків. Він лишився задоволений тією міцнотою, хоч і не хотів її більше на пробу ставити, і вважав, що має тепер доброго шолома.

Тоді огледів свою шкапу і, хоч вона в нього була... сама шкіра та кості, визнав, що ні Александрів Буцефал, ані Сідів Баб'єкаЗ його коневі не рівня. Чотири дні над тим думав, як його назвати — бо де ж видно, щоб кінь такого славного рицаря, ще такий сам собою добрий, не мав якогось голосного імені? Отож і старався прибрати йому таке ймення, що ясно показувало б, чим був той кінь, поки не служив мандрованому рицареві, і чим тепер став, — гадав, бачите, що як у пана стан змінився, то й кінь відповідно мав змінити ім'я на якесь нове, славне та гучне, гідне нового звання і нового покликання свого пана. Крутив мізком сюди і туди, перебирав сотні ймень, вигадував, відкладавав, подовжував і скорочував, перевертав на всі боки — і назвав нарешті Росинантом, себто Перешкапою. Се ім'я здалось йому благородним і милозвучним, а до того ще й промовистим: бувши передніше шкапою, перетворився б то його кінь у найпершого румака на світі.

Назвавши так собі до любові вірного коня, став наш гідальго думати-гадати, яке б уже самому собі ймення прибрати, і те думання взяло йому вже не чотири дні, а цілих вісім. Кінець кінцем він нарік себе Дон Кіхотом... Проте, згадавши, що одважний Амадіс не задовольнявся своїм голим іменням, а долучив до нього назву рідного королівства, щоб його прославити, і йменувався Амадісом Гальським, наш завзятий рицар поклав теж додати до свого імені назву отчизни своєї і величатися Дон Кіхотом з Ламанчі: так усякому буде розумно, звідки він родом і ходом, так, гадалося йому, уславить він непомалу свою батьківщину.

Підрихтувавши отак зброю, спорудивши як слід шолома, прибравши ймення коневі своєму і собі самому, вважав наш рицар, що тепер лише за одним діло стало — знайти собі даму до закохання, бо мандрований рицар без любові — то все одно, що дерево без листу або тіло без душі...

О, як же радів наш добрий кавальєро, знайшовши нарешті ту, кого мав назвати своєю дамою! То була, як гадалось, проста собі дівчина з сусіднього села, хороша на вроду, що він у неї був деякий час закоханий, хоч вона, здається, про те не знала й не дбала. Звали її Альдонса Лоренсо. Вона ж то й видалась йому гідною носити титул володарки його думок. Вишукуючи таке ім'я, щоб і на її власне було схоже, і личило принцесі чи якійсь панії високого коліна, він назвав її Дульсінеєю Тобоською (бо родом була з Тобоса). Це ім'я здавалось йому доброзвучним, витворним і значливим, до пари тим, що він приклав уже собі й коневі своєму.

Розділ II,

де оповідається про перший виїзд завзятого Дон Кіхота із своїх володінь Цитата:

Скоро отак ізлагодився, не хотів наш гідальго марно часу гаяти і здійснення своїх намірів на безрік одкладати, бо від того світові неабияка могла вчинятися шкода: скільки ще в ньому зла треба знищити, скільки беззаконня скасувати, скільки сваволі

впинити, скільки помилок виправити, скільки повинностей виконати! Отож ні слова нікому про задум свій не сказавши, встав він раз якось перед світом (а діло було в місяці липні, як саме гарячі дні стояли) і так, щоб ніхто не бачив, узяв на себе повний обладунок, сів на Росинанта, приладив на голові свого латаного шолома, настромив на руку щит, схопив списа і виїхав задвірками в чисте поле, радий та веселий, що як то щасливо складаються з самого початку його справи. Та ледве опинився в полі, як шибнула йому в голову страшна думка — така страшна, що він ладен був уже й назад завернутися. Пригадав собі, що його ж іще не висвячено на рицаря, тож за рицарськими законами він не має жодного права ставати до бою з будь-яким рицарем, а як рицар-біляк він може носити лише білу зброю, без девізу на щиті, поки своєю хоробрістю його не заслужить. Ці міркування похитнули були його намір, та шаленство взяло гору над тими сумнівами, хто в мандрах йому зустрінеться, бо й інших багато так чинило — це він вичитав у книжках, які довели його до такого стану. Що ж до білої зброї, то він поклав так свої лати на дозвіллі вичистити, щоб вони за самого горностая біліше ясніли. Заспокоївшись, він рушив далі, даючи на волю коневі куди-хотя правити: у тому ж, гадав він, і була вся сила пригодництва...

Майже цілий той день їхав він гарма-дарма — не траплялось йому по дорозі нічого, вартого згадки, що його аж розпач брав, бо не терпілось йому здибати кого-небудь і спробувати одразу міць своєї правиці...

Надвечір і сам він, і кінь його страшенно стомились і охляли з голоду. Розглядаючись на всі боки, чи нема де якого замку або хоч куреня пастушого, де б прихиститися та випочити з труду великого, побачив наш рицар неподалік од шляху корчму, і здалось йому, що то він зірку уздрів, яка приведе його як не в самий рай, то хоч до брами спасіння. Наддавши ходу, добрався він до неї так уже смеркома".

Розділ III,

де оповідається,

яким потішним способом висвятився Дон Кіхот на рицаря

Цитата:

...Дон Кіхот одбув швиденько вечерю свою вбогу корчемну, гукнув господаря, пішов з ним до стайні, а там упав перед ним навколішки і сказав:

— Зацний рицарю, я не встану з місця, поки добродійство ваше не вчинить мені однієї ласки, вчинивши ж її, вашець і себе славою великою окриє, і роду людському непомалу прислужиться.

Корчмар, побачивши гостя у стіп своїх і такії речі його почувши, витріщив очі з великого дива і не гнав, що почати; він намагався підняти Дон Кіхота, але той аж тоді встав, коли корчмар пообіцяв уволити його волю.

— Меншого я не сподівався од вашої, мій пане, незрівнянної великодушності, — промовив тоді Дон Кіхот, — бо ласка, о яку вас прошу і яку ваша гойність прирекла мені зробити, полягає в тому, щоб завтра рано вашець мене на рицаря висвятив. Сю ніч у каплиці замку панського я вартуватиму при зброї, а вранці, кажу, нехай справдиться жадання моє заповітне, аби міг я по велінню обов'язку мого об'їжджати всі чотири

сторони світу, шукаючи пригод та допомагаючи всім скривдженим, що належить чинити всякому рицарству, а надто таким, як я, мандрованим рицарям, схильним до звершення подібних подвигів.

Корчмар був битий жак; він і зразу був подумав, що його гість несповна розуму, а тепер то і зовсім у тому пересвідчився. Хотівши добре побавитись тої ночі, він надумав потурати всім його примхам, тож і сказав Дон Кіхотіві, що схвалює його намір, цілком притаманний і властивий таким знакомитим рицарям, на якого він подобою своєю бадьористою виглядає... До сього він іще додав, що при замку немає каплиці, де можна було б одбути нічне вартування, бо стару розвалили, а нової ще не поставили; але йому напевно відомо, що в разі потреби вартувати при зброї вільно в будь-якому місці, отже, нехай його гість перебуде сю ніч на замковому дідинці⁴, і він стане справдешнім рицарем, і то таким, що не знайдеш у всьому світі хрещеному.

Дон Кіхот заходився лаштуватися до цілонічної варти коло зброї на просторому подвір'ї, що до корчми тієї збоку притикало. Позбирав увесь свій риштунок, склав на жолоб напувальний коло колодязя, сам же, нахопивши на одну руку щита, а в другу списа взявши, почав перед жолобом поважно й ніби спогорда туди-сюди походжати. Як заступив він на варту, то й ніч якраз запала.

Корчмар же тим часом розповів усім, хто в його корчмі був, про божевілля свого нового нічліжника, про тее вартування над зброєю та про обряд висвяти на рицаря, що мав потому відбутись. Всі дуже тим химородам дивували й вийшли, щоб на Дон Кіхота іздалеку поглянути, а він ходив собі велично взад і вперед або спинявся раптом і, спершись на списа, пильно дивився на свій обладунок. Ніч була вже пізня, але місяць так розсвітився, ніби в сонця все проміння забрав, і всі добре бачили, що витворяв новонасталий рицар.

Одному погоничеві, що в корчмі стояв, прийшла саме охота напоїти своїх мулів, а для цього треба було зняти з жолоба Дон Кіхотову зброю. Як забачив наш рицар того напасника, заволав одразу дужим голосом:

— Хто б ти не був, о зухвалий рицарю, що важишся доторкнутися до зброї найславетнішого з усіх мандрованих рицарів, які будь-коли приперезувалися мечем, — подумай, що робиш, не руш її, бо головою за своє зухвальство приплатишся!

Погонич не зважав на тії погрози (а краще б йому було зважити, ніж здоров'ям своїм так необачно важити), схопив зброю за реміняччя і кинув її якомога далі. Як побачив те Дон Кіхот, звів очі до неба, а мислі зніс, видима річ, до володарки своєї Дульсінеї і промовив:

— Дай мені помочі, сеньйоро моя, в цій першій притузі, хай я помщуся за зневагу, вчинену серцю мойому, що голдує⁵ тобі по всі віки вічні, не забудь мене ласкою і заслоною своєю в цій першій потребі!

Проказавши таку орацію⁶ і ще багато дечого, відкинув геть щита, підняв обіруч списа і так ним у голову погоничеві торохнув, що той зразу як мертвий простягся; іще б один такий удар, то вже ніякий лікар його не одволав би. А Дон Кіхот позбирав зброю свою і знов почав походжати собі любісінько, як і перше.

Розділ IV

Що приключилось нашому лицареві по виїзді з корчми

Цитата:

Саме на світ почало благословлятися, як Дон Кіхот виїхав із корчми вже зуповним лицарем, і такий же був радий, та веселий, та втішний, так у ньому серце грало, що на Росинантові аж попруги тріщали. Та тут спали йому на пам'ять корчмареві поради за припас, що то в дорозі може знадобитися, особливо за гроші та за сорочки, і він вирішив з'їздити по те добро додому та за одним ходом і зброєносця собі поєднати; був там у нього на призначці селянин один, його сусіда, чоловік багатий на діти, а бідний на достаток, та до джурування і геть-то придатний. От і завернув він Росинанта до свого села, а той, ніби зачувши вже рідну стайню, так щиро з копита рвонув, що ледве землі торкався.

Проїхав отак трохи, аж чує — з правої руки, з гущавини лісової, щось ніби квилить-проквіляє, тихо так та жалібно. Скоро почув, промовив:

— Хвала небові святому за ласку, що мені так хутко ниспосилає, аби міг я повинність мою лицарську справити і плодів моїх добрих намірів зажити! Не сумнюся, що то стогне якийсь безталанник чи, може, безталанниця, що потребують помічі моєї та опіки.

Смикнув за повіддя та й погнав Росинанта туди, звідки те квиління чулося. Ледве в залісок уїхав, дивиться, аж там до одного дуба кобила прив'язана, а до другого — хлопець років п'ятнадцяти, до пояса заголений. Отож він і стогнав, та й було чого, бо тут же стояв якийсь здоровий дядько й що є сили затирав його батогом, примовляючи за кожним разом:

— А будеш мені дивитися! А будеш мені кричати!

А хлопець лебедів:

— Ой, не буду більше, дядьку, їй же Богу святому, не буду, а худібки так уже пильнуватиму, що й на хвильку з ока не спущу!

Побачивши, що тут діється, Дон Кіхот гримнув на дядька грізним голосом:

— Нечемний лицарю, не годиться знущатись отак над безборонним! Сідай на коня, бери свого списа, — а треба сказати, що до того дуба, де стояла кобила на припоні, ратище було прихилене, — я кажу тобі, що так, як ти, чинять лише страхополохи!

Побачивши таку фігуру, всю в зброю закуту, що потрясала списом над самим його обличчям, дядько аж помертвів увесь і одказав лагодком:

— Пане лицарю, хлопець, що Я отес караю, то мій наймит, вівці в мене пасе в цих урочищах, і такий же він, щоб ви знали, негляд: щодня мушу якоїсь ягнички недолічитись. А як почну його за те недбальство чи, може, й шахрайство карати, то він каже, що я скупар і пеню на його волочу, аби заслуженини не платити. Бреше, побий мене Боже, що бреше!

— Як ти смієш, хамлюго, казати при мені, що він бреше! — гукнув Дон Кіхот.— Присягаю на сонце святе, що над нами світить, так і прошию тебе наскрізь оцим-о списом! Заплати йому без жадної відмовки, а ні, то Богом живим божуся, на місці

трупом тебе Покладу! Зараз же одв'яжи його!

Селянин похнюпився і мовчки одв'язав свого наймита; тоді Дон Кіхот спитався в хлопця, за скільки йому господар завинуватив. Той одказав, що за дев'ять місяців, по сім реалів місячно. Дон Кіхот обрахував, що разом хлопцеві належить шістдесят і три реали, і наказав господареві, щоб він негайно калиткою брязнув, коли йому життя миле. Переляканий дядько вимовлявся, що неспромога його, та він же стільки й не винен, от хоч би й забожитись (а побожитись таки не важився): треба одлічити за три пари черевиків, що хлопцеві справив, та ще реала за те, що двічі кров йому з руки кидав, як був занедужав.

— Може, воно й так, — сказав Дон Кіхот, — а от ти допіру одшмагав його безневинно, то він уже, виходить, сквитував і за обув'я, і за кровопуск. Нехай він подер шкуру на тих черевиках, що ти справив, так ти ж за ге на ньому шкуру подер; нехай цилюрник кинув йому кров, коли він хворий лежав, так ти ж пустив йому тепер юшку, як він зовсім здоровий був. От воно й виходить, що за се нічого вивертати не треба.

— Так горе ж моє, пане рицарю, що я грошей при собі не маю, — бідкався дядько, — нехай Андрес іде зо мною, і дома я заплачу йому геть-чисто все, до останнього шеляга.

— Щоб я оце та пішов до нього? — закричав хлопець. — Ніколи в світі! Нехай йому абищо! Ні, паночку, ані за які гроші! Як піду, то він же з мене всю шкуру спустить, як із святого Бартоломея!

— Не спустить, — заперечив Дон Кіхот, — раз я йому наказав, то мусить чинити мою волю. Хай тільки заприсягнеться тим рицарським законом, до якого належить, то пущу його з душею, і він тобі напевне всю заслуженину заплатить.

— Що-бо ви, пане, говорите! — мовив хлопець. — Господар мій не належить до жодного рицарського закону. Се ж Хуан Лантух, багатій із села Кінтанара.

— То нічого, — сказав Дон Кіхот, — і Лантухи можуть бути рицарями; не родом чоловік славен, а робом.

— Воно-то так, — погодився Андрее, — та яким же робом оце мій господар робить, що кривавицю мою заїдає?

— Та-бо не заїдаю, голубе Андресику, — обізвався дядько, — ходи лишень, будь ласкав, зо мною. Присягаю на всі рицарські закони, які тільки є на світі, що сплачу тобі до останнього реала, з дорогою душею!

— Можна й без дорогої душі, лиши її собі, — сказав Дон Кіхот, — буде з мене, як ти йому виновате оддаси. Тільки гляди мені: як не встоїшся у слові, то клянусь тією самою клятьбою, що вернусь і покараю тебе — хоч би ти і ящіркою звивався, од мене ніде не сховаєшся. Як же хочеш знати, хто се тобі розкажує, щоб тим ревніше розказ той учинити, то знай: я — завзятий Дон Кіхот з Ламанчі, відомститель за всяку кривду і сваволю. А тепер бувай здоров і пам'ятай під загрозою грізної кари, що ти пообіцяв і на чому заприсягнувся.

Сее сказавши, стиснув Росинанта острогами — і тільки смуга за ним лягла. Селянин провів його очима і, як він уже скрився за деревами, повернувся до наймита

свого Андреса і сказав:

— А ходи-но сюди, небоже! Зараз я вчиню волю сього віжомстителя і заплачу тобі все, що винен.

— Бігме, — сказав Андрее, — добре, дядьку, зробіте, як учините волю сього зацного рицаря, подовж йому, Боже, віку без ліку, що він такий хоробрий і справедливий. Бо як не заплатите, то побачите, що вернеться і покарає вас, на Рока святого.

— Ти кажеш бігме, і я кажу бігме, — промовив господар. — Та я ж тебе так люблю, що хочу тобі ще більше завинити, щоб потім більше заплатити.

Тут він порвав хлопця за руку і, знову його до дуба прив'язавши, такого дав перегону, що бідаха мало душі не пустився.

— А тепер, — каже, — Андресику мій пишний, клич того відомстителя за всяку кривду, побачимо, як він за сюю відомстить... Та я ще й не знаю, чи се вже твоїй кривді кінець, бо мені кортить таки спустити з тебе всю шкуру, недарма ти того й боявся.

Але врешті він одв'язав-таки хлопця і дав йому волю суддю того справедливого шукати, — нехай, мовляв, вертається і виконує заповіданий вирок. Андрее пішов із важким серцем, присягнувшись одшукати завзятого Дон Кіхота з Ламанчі й розповісти йому геть-чисто все; доведеться тоді господарю всемеро заплатити. Тим часом мусив, сердега, сльози ковтати, а господар справляв собі смішки.

Завзятий же гідальго Дон Кіхот, оборонивши в такий спосіб покривдженого, був вельми задоволений, що так славно й щасливо розпочав своє рицарювання. Радий та веселий їхав він до свого села і промовляв півголосом:

— Воістину можеш ти йменуватися найщасливішою з усіх кобіт⁷, живущих на землі, о, над усіма вродницями вроднице, Дульсінеє Тобоська! Доля-бо судила, щоб вірним твоїм слугою і виконавцем усіх твоїх бажаннів і веліннів став такий славний і завзятий рицар, як Дон Кіхот з Ламанчі, що, діставши, як відомо, лише вчора висвяту, сьогодні вже помстився за найстрашнішу кривду і образу, вчинену свавіллям та беззаконням, сьогодні вже вирвав бича з руки немилосердного ворога, що безневинно катував сього ніжнотілого отрока!

Так доїхав до розстані, де чотири дороги розходились різно, і враз навернулись йому на думку ті перехрестя, де мандровані рицарі приставали й міркували, котрим шляхом далі братися. Тож і собі спинився на якусь хвилю, погадав туди-сюди і врешті попустив повіддя Росинантові. Уїхавши так милі зо дві, побачив Дон Кіхот чималу громаду людей: були то, як згодом з'ясувалося, толедські купці, що правилися до Мурої, аби там шовку закупити. Як же під'їхали так, що вже було добре видно й чути, Дон Кіхот, дивлячись козирем, гуконув на весь голос:

— Ані кроку далі! Стійте всі, аж поки не визнаєте, що в цілому світі немає красуні над володарку Ламанчі, незрівнянну Дульсінею Тобоську!

Почувши таку річ і побачивши чудернацьку постать речника, купці спинились: і з мови, і з виду дорозумілись вони, що то якийсь божевільний. Та їм кортіло довідатись, чого се він вимагає од них такого визнання. От один купець, чоловік дотепний і гострий

на язык, і каже:

— Пане рицарю, ми зовсім не знаємо тієї шановної дами, про яку ви говорите. Покажіть же її нам, і, якщо вона справді така гарна, як ви кажете, то ми без жодного примусу, по вольній волі визнаємо те, чого ви од нас жадаєте.

— Якби я вам її показав, — заперечив Дон Кіхот, — то невеликою було б із вашого боку заслугою засвідчити очевидну істину. Вся сила в тому, щоб ви, не бачивши, повірили, визнали, ствердили, і присягли того боронити. Як же сього не вчините, ставайте зо мною до побою, ви, неотеси й пустопляси!

— Пане рицарю, — обізвався знов купець, — іменем усіх присутніх тут можновладців благаю ваше добродійство не обтяжувати нашої совісті визнанням таких речей, яких ми ніколи не бачили й не чули. Зрештою я вважаю, що ми вже й тепер з вами згодні; якби навіть із того портрета ми побачили, що сеньйора ваша на одне око крива, а з другого їй ропа тече, то й тоді, аби вашеї догодити, ми ладні визнати за нею будь-які високі прикмети.

— Нічого такого з неї не тече, підла шельмо! — закипівши гнівом, гукнув Дон Кіхот. — Її біле, як лебединий пух, личко точить із себе амбру та мускус, і зовсім вона не крива й не горбата, а струнка, як веретенце в горах Гвадаррами; ви ж заплатите за таке страшне блюзнірство супроти божистої вроди моєї сеньйори!

Сее сказавши, зважив списа і ринувся на розмовника з такою скаженою люттю, що якби Росинант не спіткнувся ненароком і не впав серед дороги, набіг би необачний купець лиха. А так кінь упав, а вершник далеченько по землі покотився. Борсався бідолаха з усіх сил, щоб устати, та все, знай, кричав:

— Не тікайте, нікчемні страхоплохи! Стійте, підлі боюни8! Не з своєї вини я впав, а через мого коня!

Тут один погонич, не дуже, бачиться, добромисний, почувши, як шпетить їх простягнений долі рицар, не стерпів і надумав замість відповіді полічити йому ребра.

Він підбіг до нього, вхопив списа, поламав на цурки й заходився на бідоласі лати латати, аж поки не змолотив його на околот.

Врешті погонич утомився, і купці рушили далі. А він, зоставшись на самоті, знов почав силкуватися, чи не встане; та як уже цілий і здоровий не здужав підвестися, то тепер і поготів, коли весь був побитий і потовчений. І все-таки почував себе щасливим: адже це, гадав, звичайна знегода мандрованого рицаря, та й винен був у всьому кінь. Проте встати так і не здолів, бо все тіло йому болем боліло.

Розділ VII

Про другий виїзд нашого доброго рицаря Дон Кіхота з Ламанчі

Цитата:

Цілих два тижні по тому сидів наш гідальго тихо дома — не було й знаку, щоб він ізнову ті химороди гнати збирався. Всі ті дні мав він надзвичайно втішні бесіди з двома друзями своїми, парохом⁹ та цилюрником; казав їм, що світові нині найбільше потрібні мандровані рицарі і що саме в його особі те мандроване рицарство відродиться й оновиться. Парох інший раз сперечався з ним, а інший — притакував, бо знав, що

інакше з ним не зговориш.

Одночасно Дон Кіхот провадив перемовини з одним селянином, близьким своїм сусідом: був то чоловік добрий, хоч добра мав, сердега, не гурт, але, як то кажуть, без олії в голові. Так він уже його вговоряв, так надив, такого йому наобіцяв, що бідний селяк згодився нарешті стати йому за зброєносця і з ним посполу¹⁰ в мандри піти. Дон Кіхот радив йому, між іншим, не дуже огинатися, бо дуже можливо, що їм удасться за одним махом-пахом звоювати острів який-небудь, тоді він його зразу на губернатора настановить. Знадившись на ці обіцянки, Санчо Панса (так звали того селянина) покинув жінку і дітей і став до сусіда свого за джуру.

Потім Дон Кіхот заходився грошей дбати: дещо попродав, дещо позаставляв (і все ж то за безцінь) і збив-таки чималеньку суму. Крім того, він позичив у одного приятеля круглого щита і, полагодивши сяк-так свого побитого шолома, завідомив зброєносця свого Санчо, якого дня і якої години мають вони в дорогу рушати, щоб той устиг найпотрібнішим припасом себе обмислити та не забув притьом сакви узяти. Санчо запевнив, що не забуде, а ще сказав, що не дуже-то звик пішо ходити, то думає осла свого взяти, а осел у нього добрячий. Щодо осла Дон Кіхот мав деякі сумніви: він почав пригадувати собі, чи були в яких-небудь мандрованих рицарів джури-ослоїзди, та так і не міг пригадати і врешті дозволив своєму зброєносцю взяти осла, сподіваючись, що невдовзі зможе дати йому під верх благороднішого ступака, відбивши коня в першого-ліпшого нечемного рицаря, що спіткається їм по дорозі. Згадавши корчмареві поради, Дон Кіхот призапасив також сорочок та ще дечого. Наготувавши й нарихтувавши все як слід, Дон Кіхот і Санчо Панса виїхали одної ночі з села, так що ніхто й не бачив, не попрощались навіть із своїми — сей із жінкою та дітьми, а той з небогою та ключницею. Немало ж за ту ніч і проїхали, опинились од села далеченько: хоч там їх тепер і кинуться, то вже не знайдуть.

Санчо Панса їхав на своїм ослі, немов патріарх який; не забув же він і сакви взяти, і бурдюга на вино. Йому не терпілося швидше стати губернатором того острова, що пан обіцяв. А Дон Кіхот і на цей раз побрався тим самим шляхом, що й перше, себто Монтельською рівниною, тільки тепер їхалось йому охвітніше, бо час був іще ранній і зукісне проміння сонячне не дуже йому докучало. Отак ідучи, обізвався Санчо Панса до свого пана:

— Глядіть же, пане мандрований рицарю, не забудьте того острова, що з ласки вашої мені обіцяли. Хай хоч який великий буде, а я ним укерую, от побачите.

На те одказав йому Дон Кіхот:

— Треба тобі знати, друже мій Санчо Панса, що в давнину мандровані рицарі мали звичай наставляти джур своїх губернаторами та намісниками тих островів чи королівств, що вони звоювали, і я твердо наважився того хвального звичаю дотримати. Можливо, я дам тобі навіть більше, ніж пообіцяв.

— То себто виходить, — сказав Санчо Панса, — коли я якимось чудом став би, як ви кажете, королем, то Хуана Гутьєррес, моя стара, буде вже королицею, а дітки мої короленьятами?

— А хто ж у цьому може сумніватись? — одрік Дон Кіхот.

— Та хоч би й я, — сказав Санчо Панса. — Коли б навіть Пан Біг із неба королівські корони дощем сів, то й тоді на голову Марії Гутьєррес ані жодна, мабуть, не прийшлася б. Ні, пане, не вийде з неї королиці, хіба од сили грапиня, та й то ще невгадно.

— Уповай на Бога, Санчо, — втішав його Дон Кіхот, — він пошле їй те, що годиться, а сам теж не прибідняйся: бути тобі губернатором, а щоб нижче, то й не думай.

— Я й не думаю, добродію, — відповів Санчо Панса. — Ви ж у мене пан важнющий, то й дасте мені щось таке гарне, щоб воно й до шмиги було, й до снаги.

Розділ VIII

Про велику перемогу,
здобуту премудрим Дон Кіхотом
у страшенному й неувявленному бою з вітряками,
та про інші вікопомні події

Цитата:

Тут перед ними замаячило тридцять чи сорок вітряків, що серед поля стояли; як побачив їх Дон Кіхот, то сказав зброєноші:

— Фортуна сприяє нашим замірам понад усяке сподівання. Поглянь, друже мій Санчо, що там попереду бовваніє: то тридцять, якщо не більше, потворних велетнів, що з ними я наважився воювати і всіх до ноги перебити. Трофеї, що нам дістануться, зложать початки нашому багатству. А така війна справедлива, бо змитати з лиця землі лихе насіння — то річ спасенна і Богові мила.

— Та де ж ті велетні? — спитав Санчо Панса.

— Он там, хіба не бачиш? — одказав Дон Кіхот. — Глянь, які в них довжелезні руки: у деяких будуть, мабуть, на дві милі завдовжки.

— Що-бо ви, пане, кажете? — заперечив Санчо. — То зовсім не велетні, то вітряки, і не руки то в них, а крила: вони од вітру крутяться і жорна млинові воротять.

— Зразу видно, що ти ще рицарських пригод несвідомий, — сказав Дон Кіхот, — бо то таки велетні. Як боїшся, то ліпше стань осторонь і помолись, а я тим часом зітнуся з ними в запеклому й нерівному бою.

По сім слові стиснув коня острогами, не слухаючи криків свого зброєноші, який усе остерігав його, щоб не кидався битись, бо то не велетні, а вітряки. Та рицареві нашому так ті велетні в голові засіли, що він не зважав на Санчове гукання й не придивлявся до вітряків, хоч був уже од них недалеко, а летів уперед і волав дужим голосом:

— Не тікайте, боягузи, стійте, підлі тварюки! Адже на вас нападає один тільки рицар!

Тут саме звівся легкий вітрець, і здоровенні крила вітрякові почали обертатись; як побачив те Дон Кіхот, закричав:

— Махайте, махайте руками! Хай їх у вас буде більше, ніж у гіганта Бріарея¹¹, і тоді не втечете кари!

Сее сказавши, припоручив душу свою володарці Дульсінеї, просячи її допомогти

йому в такій притузі, затулився добре щитом і, пустивши Росинанта вчвал, угородив списа крайньому вітрякові в крило. Тут вітер шарпонував крило так рвучко, що спис миттю на друзки розлетівся, а крило підняло коня й вершника, а потім скинуло їх із розгону додола. Санчо Панса прибіг на всю ослячу ристь рятувати свого пана; наблизившись, він побачив, що той і поворухнутись не може — так тяжко грюпнувся з Росинанта.

— Ах, Боже ж ти мій, Господи! — бідкався Санчо. — Чи не казав я вам, пане, щоб стереглися, бо то вітряки, воно ж усякому видно, хіба тому ні, в кого вітер у голові ганяє.

— Мовчи, друже Санчо, — одказав Дон Кіхот, — бойове щастя переходя живе. Я оце думаю, та так воно і є, що то мудрий Фрестон¹² навмисне перетворив тих велетнів на вітряки, щоб не дати мені слави перемоги, бо на мене дуже ворогує. Але кінець кінцем мій доблесний меч розіб'є ті зловорожі чари.

— Та дай Боже, — сказав Санчо Панса.

Він допоміг Дон Кіхотові встати й посадити його на Росинанта, що теж був ледве живий та теплий. Міркуючи так і сяк про недавню пригоду, вони рушили далі до Ляпіського перевалу, бо там, казав Дон Кіхот, на тих розиграх, чекають їх, без сумніву, численні й різnorідні пригоди. Одне тільки смутило нашого рицаря: що не було вже в нього списа; розповівши про те горе джурі своєму, він сказав:

— Раз якось читав я, що один рицар на ймення Дієто Перес де Варгас, поламавши в бою меча, одчахнув од дуба здоровенну гілляку і того дня стільки подвигів учинив, стільки маврів нею перетовк, що йому дали прізвище Гілляка, а нащадки його й досі пишуться Варгас-і-Гілляка. Я до того річ веду, що й сам думаю собі дубця уломити з першого дуба чи падуба, що ми по дорозі вбачимо. І буде той дубець незгірший, ніж у Варгаса був, і доконаю я з ним таких подвигів, що ти можеш себе за щасливця вважати: рідко кому доводиться бути свідком і самовидцем майже неймовірних подій.

— То все в Божих руках, — сказав йому Санчо, — я вірю всьому, що ваша милість мені каже. Тільки сядьте-бо рівніше, а то ви якось аж перехнябились у сідлі — мабуть, таки добре забилися, як упали.

— Правда твоя, — промовив Дон Кіхот, — але, як бачиш, я не кволюся, що те й мені болять, бо мандрованим рицарям не подобає на рани скаржитись, хоч би з них і тельбухи повилазили.

— Коли так, то хай буде й так, — відповів Санчо, — але я був би радий, що Боже крий, якби ви, паночку, та жалілись мені, як вам що болітиме. А вже як у мене що заболить, хоч трішечки, то так стогнатиму, що ну! Чи, може, і джурам мандрованих рицарів не вільно на біль нарікати?

Дон Кіхот посміявся з простоти свого зброєноші і сказав, що він може собі стогнати й жалітися, скільки влізе, чи є чого, чи нема, бо в рицарських законах про те нічого не написано... Обночувались вони на якомусь узліссі...

Розділ XXII

Як Дон Кіхот звільнив багатьох бездольників, яких силоміць вели туди, куди вони

не хотіли йти

Переказ:

Дон Кіхот і Санчо Панса зустріли королівських охоронників, які супроводжували засуджених королівським судом за грабіжництво і вбивство, каторжників на галери, де ті мали відбути своє покарання.

Та Дон Кіхот, керуючись рицарським уставом, який вимагає допомогти всім, над ким чиниться будь-яке насильство, вирішує допомогти закутим в ланцюги бідолахам. Він вимагає від охоронців пояснень щодо причини засудження чоловіків, але ті не хочуть витрачати на це часу. Самі каторжники розповідають про свої злочини Дон Кіхоту, проте з таким розрахунком, щоб розчулити його. Врешті справедливий гідальго наказує охоронцям звільнити каторжників.

Цитата:

— З усього, що я тут чув, миле моє браття, я можу зробити висновок, що хоч вас засуджено за ваші переступи, та кара, яку вам призначили, не дуже вам припала до вподоби і ви йдете відбувати її без жодної охоти, більше того, проти вашої волі. А дехто з вас у цю халепу, може, й не зовсім по правді потрапив: одному витерпу не стало на муках, другому забракло грошей, третьому оборонця, четвертому попався не суддя, а кривосудець. Такі ото думки облягли мою голову, вони спонукають, примушують і наглять мене сповнити над вами ту місію, що для неї небо послало мене на сей світ і заради якої я вступив у рицарський орден, до котрого належу, і обрікся захищати скривджених і обороняти слабосильних од утисків потужних і можних. Знаючи, проте, що обачність велить нам діяти добром там, де можна уникнути зла, хочу я попросити сих вартовиків ваших і самого пана комісара, щоб вони з ласки своєї розв'язали вас і відпустили з Богом, королю ж, гадаю, знайдеться і без них досить пригідних слуг, бо то, на мою думку, річ надто жорстока й несправедлива — повертати в рабство тих, що їх Бог і природа вольними створили. Тим паче, панове вартовики, — це вже наш рицар до конвою звертався, — що сі бездольці вам особисто нічого лихого не вдіяли. Нехай же кожен двигає свій гріх: Бог усе бачить із неба й не забариться покарати грішника чи нагородити праведника. Чесним же людям не подоба ставатися катами своїх ближніх, особливо коли їхнє тут не мелеться. Прошу ж вас добром і ласкою се зробити, я вам лише спасибі скажу, а як не зробите по волі, то сей меч і спис, се могутнє рамено¹³ примусить вас до того силою.

— От так штука! — вигукнув комісар. — Он куди мишачий хвостик закрутився! Щоб ми, значить, королівських в'язнів на волю пустили, так ніби нам дано право розкувати їх, або ви маєте повновластя до подібних наказів? їдьте собі, пане, своєю путею, та поправте на голові того генерала, бо нам ваші жарти потрібні, як собаці п'ята нога!

— Сам ти собака і мишачий хвіст, а до того ще й падлюка, — крикнув люто Дон Кіхот.

І тої ж самої миті, перше ніж комісар до оборони міг зготуватися, торохнув його списом і звалив з коня додолу; нашому рицареві дуже пощастило, бо з усього конвою тільки цей повалений мав мушкета. Решта вартовиків як стояли, так і отетеріли з такої

несподіванки, але незабаром оговтались; кінні схопились за мечі, а піші за сулиці та й вдарили гуртом на Дон Кіхота, що очікував їх у ненезворушному спокої. Скрутно припало б нашому гідальгові, якби каторжники не надумали скористатись із сієї пагоди, щоб на волю вийти, й не заходились розбивати ланцюга, на якому їх ведено. Тут така закрутилась веремія, що страх: вартовики то до в'язнів кидались, що вже почали кайдани рвати, то од Дон Кіхота одбивались, що на них напосідав, та ні там, ні тут не могли собі дати ради. А Санчо й собі в ту купу встряв, допоміг Хінесові де Пасамонте з залізяччя виборсатись. Вирвавшись першим на волю, Хінес підбіг до лежачого комісара, видер у нього з рук меч а мушкета і давай його то на одного вартовика, то на другого наводити, та так ні разу й не вистрелив, бо вся сторожа розбіглась — і мушкета злякалась, і каміння, що звільнені каторжники на неї сипонули. Як побачив те Санчо, то тяжко зажурився, бо подумав, що вартовики напевне повідомлять про все Святу Германдаду¹⁴, а та вдарить на сполох і влаштує на злочинців облаву. Він сказав про ці побоювання своєму панові і порадив йому негайно звідти тікати й заховатися десь у ближніх горах.

— Гаразд, гаразд, — відповів йому Дон Кіхот. — Тільки не вчи мене, сам знаю, що робити.

Тоді поскликав каторжан, що тим часом обдерли пана комісара до цурки з великим гомоном і галасом; вони обступили рицаря, цікаві почути, що то він скаже.

— Порядні люди, — заговорив Дон Кіхот, — завжди складають дяку за добродійство, якого вони дізнали; знов же, один із гріхів, що Богові найбільш ненавиден, се невдячність. Се я проти того кажу, панове, що ви самі здорові бачите, яку я вам щойно зробив послугу; натомість я хочу й жадаю од вас лише одного — щоб ви, взявши на себе ланцюга, од якого я вас одрятував, рушили звідси до славного міста Тобоса, стали перед очі сеньйорі Дульсінеї Тобоській і ознайомили її, що вас посилає до неї Рицар Сумного Образу та розповіли геть-чисто все про сю знамениту пригоду, в якій ви одзискали жадану волю. Коли се зробите, йдіть собі на здоров'я куди самі знаєте.

Хінес де Пасамонте відповів за всіх такими словами:

— Те, чого ви од нас вимагаєте, добродію наш і визволителю, — річ абсолютно немислима й неможлива. Жодною мірою не можна нам іти всім гуртом по шляху, мусимо рятуватись поодинці хто куди, хоч би й під землю залізаючи, щоб не злапала нас Свята Германдада, яка, безперечно, нарядить за нами погоню. Що ваша милість може зробити (і воно було б цілком справедливо), се не слати нас на поклін і на ралець¹⁵ до сеньйори Дульсінеї Тобоської, а завдати натомість кожному стільки та стільки отченахів чи богородиць, ми б їх залюбки показали за здоров'я вашої милості, бо то річ така, що де-хотя й коли-хотя спроворити можна — вдень і вночі, на втеках і на спочинку, під війну і мирного часу. Але вимагати від нас, щоб ми знов до єгипетських горщиків вернулись, тобто взяли на себе кайдани й пішли до Тобоса — це все одно, що просити печеного льоду або запевняти, що вже ніч надворі, коли ще тільки десята ранку.

— Он як! — вкинувся в пасію Дон Кіхот. — Ну, тоді ж, скурвий сину Хінесику-

Потягусику, чи як там тебе, сам туди підеш із ланцюгом за плечима, хвоста підібгавши, хай мені те да се!

Пасамонте зроду був не дуже терпеливий; побачивши ж тепер, що Дон Кіхот ізсунувся з глузду (якби притаманний був, то чей же не став би їх визволяти), і почувши, якими словами він його шпетить, підморгнув своїм товаришам і одійшов із ними трохи одаль. Як почали ж вони на Дон Кіхота камінням швиргати, то в сердешного рицаря рук не ставало од того граду щитом затулятись, а бідний Росинант уже й на остроги не зважав, стояв на місці, наче з бронзи литий. Санчо захилювався за свого осла, щоб ту страшенну шурю-бурю, ту камінну градову тучу, що на обох спала, якось перебути. А Дон Кіхот як уже не щитився, як не заслонявся, а кілька каменюк улучило в нього так дошкульно, що впав із коня додолу. Зняли драбуги з рицаря й каптанок, що поверх збруї носив, і ногавиці були б стягли, якби наколінники не перешкодили. А з джури зцупили кобеняка і все чисто в нього забрали, що могли. Попаювавши між собою той луп, вони розбрелись безбаш хто куди — не про те дбали, як би, ланцюга взявши, до сеньйори Дульсінеї Тобоської на поклін податися, лише думали, як би од страшної Германдади порятуватись.

На бойовищі zostалися самі тільки Дон Кіхот із Санчом та Росинант із ослом. Осел стояв, задумливо понуривши голову, тільки ушима час від часу прями — ще йому торох од того камінного граду не перешумів і досі; Росинант лежав, простягнувшись поруч із господарем своїм, бо його теж якась каменюка з ніг ізбила; Санчо тремтів, голем-голісінський, щоб їх Свята Германдада тут не зупіла, а Дон Кіхот журився, що люди, яким він стільки добра зробив, такого наброїли йому лиха.

Розділ LII

Про сутичку Дон Кіхота з козопасом
та про незвичайну пригоду з покутниками,
яку наш рицар довів у поті чола
до переможного кінця

Цитата:

...Того року мов зав'язав хто хмари, не хотіли вони землі кропити, і по всіх навколишніх селах люди ходили з охрестами, молебства правили та покуту чинили, благаючи Господа, аби отверз руки благостині своєї та ниспослав їм вологи живлющої. Оце ж і тепер ішов народ із ближнього села на прощу до скит¹⁶ благочестивого, що на пригорі стояв через долину. Побачивши чудернацьке одіння покутників, Дон Кіхот не пригадав навіть, що йому не раз доводилось таких зустрічати, а уявив собі, що то знов якась пригода трапляється — і кому ж, як не мандрованому рицареві, годиться в неї кинутись. Як же постеріг фігуру під чорним запиналом, що ті люди несли, то ще дужче в думці своїй упевнився, бо гадав, що то якась знакомита сеньйора, котру ці гультяї та розбишаки бізецні¹⁷ гвалтом схопили. Скоро та думка в голову йому шаснула, підскочив він жваво до Росинанта, що пасся тут же недалечко, зняв із сідла щита й вуздечку, загнүздів його і, попросивши в джури меча, сів верхи, нахопив щитами на руку та й промовив до всіх присутніх зичним голосом:

— Тепер, чесне моє товариство, ви всі розумієте, як то важливо, що є на світі люди, що присвятили себе мандрованому рицарству. Тепер, кажу, ставши самовидцями визволення сієї полоненої сеньйори, ви розумієте, якої поваги й пошани варті мандровані рицарі.

По сім слові стиснув коня п'ятами (бо острог не мав) і повним галопом, бо на всім протязі цієї правдомовної історії Росинант інакше й не бігав — повним, кажу, галопом рвонув на покутників, хоч як стримували його канонік¹⁸, парох та цилюрник. Шкода було їхньої мови, шкода було й Санчового гукання:

— Куди ж ви, пане Дон Кіхоте? Яка то нечиста сила підбурила вас проти нашої католицької віри? Та гляньте-бо краще, нехай мені те та се, коли то не покутники на прощу йдуть, а на ношах несуть Образ Святий Діви Нашої Пренепорочної. Зважайте, пане, що робите — от уже воістину сам не відає, що творить!

Та даремне розривався Санчо, Дон Кіхот його зовсім не чув, захоплений думкою якнайшвидше добратись до балахонників і визволити тую закутану в чорне сеньйору; та хоч би був і почув, то все одно не спинився б, самого короля не послухав би. От ізблизився він до процесії, спинив Росинанта, що й сам уже перепочинку ждав, і крикнув хрипким од обурення голосом:

— Гей ви, що не з добра, мабуть, позакутували собі обличчя, стійте і слухайте, що маю казати!

Ті, що несли фігуру, спинилися перші, а один із чотирьох причетників¹⁹, що літанію²⁰ співали, побачивши чудородну Дон Кіхотову постать, Росинантову худорбу і всю сміхотворність цієї появи, відповів так:

— Пане брате, коли, справді маєте щось казати, то кажіть-но швидше, бо ці ось братове тіло на собі роздирають, і не годиться нам зупинятись та слухати всякої мови, хіба що коротка буде річ, на два слова.

— Та я, коли хочете, і одним словом скажу, — промовив Дон Кіхот. — Отож негайно пустіть на волю сю прекрасну сеньйору, бо сльози її і вигляд смутний свідчать ясно і явно, що ви її гвалтом кудись несете і якусь велику заподіяли їй кривду, а я, що прийшов на сей світ усяку кривду поборювати, не дозволю й не попусти вам кроку далі ступити, поки не приверну їй жаданої і заслуженої свободи.

Почувши тії речі Дон Кіхотові, вирішили всі, хто слухали його, що то, певне, якийсь божевільний, і почали страшенно реготати, але той регіт іще більшого додав огню рицаревому гніву. Не говорячи більше ні слова, Дон Кіхот видобув меч і кинувся до ношів. Тоді один із носіїв, поставивши замісто себе запасного, схопив дрючка чи то сішку, на яких ноші підчас перепочинку обпирають, вийшов назустріч напасникові. Дон Кіхот так кресонув мечем, що одним махом одтяв од того дрючка дві третини, але тим цурпалком, що йому в руках зостався, носій лулуснув рицаря по плечу, якого щит не міг захистити од грубої мужицької сили, і бідний Дон Кіхот грюпнувся з коня, як непишний.

Санчо Панса, який біг за ним позаду що є сили, гукнув до напасника, щоб не бив уже хоч лежачого, бо то, мовляв, мандрований і до того ж зачарований лицар, який,

скільки живе, і мухи ніколи не скривдив. Хлоп таки й спинився — не того, що Санчо галасував, а того, що Дон Кіхот лежав і не ворухився, подумавши, що він убив його, носій підтикав поли своєї хламиди і рвонув навтікача, мов сугак той бистроногий.

Тут набігло вже і все Дон Кіхотове товариство; як побачили покутники, що там і стражники з мушкетами на них ідуть, перелякались, щоб не було якої халепи, і збились всі до купи, обставши кругом фігури; одкинули каптури, схопили бичі, а причетники свої свічники, та й зготувались до оборони, а як Бог дасть, то, може, й до нападу. Та доля так повернула, що все переমেженилось. Санчо, думаючи, що пана вбито, припав до нього і став голосити, вельми жалібно і вельми кумедно. А в цей час пароха впізнав другий священик, що з процесією йшов, і взаємний страх обох загонів зразу якось розвіявся. Наш парох оповів коротенько тамтому, хто такий був Дон Кіхот, і обидва вони з цілим гуртом покутників пішли дивитися, чи бідного рицаря вбито, чи він іще живий. А Санчо так над ним плакав, так заводив:

— О квіте лицарства! Поліг еси під києм і скінчив еси дні свої, що з таким великим провадив пожитком! О похвало свого роду, честе і славо цілої Ламанчі та й цілого світу! Як тебе не стало, опанують усю землю злороби лукавії, не боячись жадної за своє злоробство покари! О пане мій добрий, понад усіх Олександрів щедротний — за вісім місяців джурування дав еси мені найкращий острів, який будь-коли опливало і омивало море! О, смиренний супроти пихатих і гордовитий супроти смиренних, небою небезпек і терпію наруг, закоханий без причини, сподвижниче благих, споборниче лукавих, противниче мерзенних, одне слово, о, мандрований лицарю, — тим уже все сказано, що дається сказати!

Той Санчів завід та лемент одживив Дон Кіхота; першим словом рицар ось як обізвався:

— Хто жие вдалині від тебе, найсолодша Дульсінеє, ще й над сью тяжчої дознає муки! Допоможи мені, друже Санчо, злізти на зачарованого воза, бо на сідлі у Росинанта не всиджу, так мені отее рамено потрошили.

— З дорогою душею, пане мій любий, — одказав Санчо. — Вертаймося мерщій у село разом із цими добродіями, що справді вам добро вдіяти бажають, а там уже злаштуємось до нового походу, з якого буде нам більше слави і вжитку.

— Добре говориш, — зауважив Дон Кіхот, — нам і справді годиться переждати, поки минеться пагубний вплив світил, що нині владарюють.

Одне слово, всі попрощались і роз'їхались хто куди. Зостались тільки парох із цилюрником, Дон Кіхот із Санчом та смирняга Росинант, що, подібно до пана свого, терпляче зносив усі знегоди.

Підвідчик запряг воли, підмостив Дон Кіхотові сіна та й поїхав поволеньки, по своєму звичаю, тією дорогою, що вказав йому парох. Десь аж на шостий день дотяглися вони до Дон Кіхотового села, під самий обід туди в'їхали. Була неділя, і на майдані, через який проїздив Дон Кіхот, юрилось чимало народу. Всі кинулись дивитися, хто то їде, і, як упізнали земляка свого, дуже здивувались. Один хлопець побіг сказати ключниці й небозі, що там пана їхнього й дядька на волах везуть, а він худючий такий

та жовтий прямо на сніні лежить. Боже, як заголосили поштиві білі голови, аж жаль було слухати! Плакали, били себе в груди та кляли-проклинали ті мерзенні рицарські романи, і все те вибухло з новою силою, коли Дон Кіхот переступив рідний поріг.

Почувши про те, що Дон Кіхот повернувся, прибігла й Санчиха; вона вже знала, що чоловік їздив із паном за джуру, і як тільки його побачила, першим словом спитала, чи осел здоровий. На те відказав Санчо, що осел краще мається, ніж його хазяїн.

— Хвала ж тобі, Господи, за велику ласку! — вигукнула молодиця, — а тепер скажи мені, чоловіченьку, чи багато ж ти там заджурував? Чи привіз же ти мені хоч на плахту нову? Чи купив діткам черевички?

— Сього я не купив, — одказав Санчо, — зате, жіночко, привіз щось краще і дорожче.

— Ой, яка ж я рада! — сокоріла жінка. — Покажи мерщій оте краще та дорожче, дружино моя, хай я собі хоч серце розвеселю, а то воно геть стужилося, що ти так довго десь барився.

— Дома покажу, — відповів Санчо, поки що здобрій, жінко, і цим, а от уже вдруге на пригоди пустимось і Бог нам погодить, то сама побачиш: вийду я на грапа або на губернатора, острів мені дадуть, і то не дрантивий який-небудь, а щонайкращий.

— Коли б то Бог дав, чоловіченьку, таке діло нам он як знадобиться! Тільки скажи мені, будь ласка, що воно за острів, бо я його не тямлю.

— Не осячим язиком мед лизати, — одказав Санчо. — Слушного часу втямиш, жінко, усе, сама здивуєшся, як тебе васали вельможною величати будуть.

— Що це ти верзеш, Санчо, які там вельможества, які острови, які васали? — вигукнула Хуана Панса (так звали Санчову дружину: вона не з одного була роду, та в Ламанчі звичай такий, що жінки на чоловікове прізвище переходять).

— Ба яка швидка, все зразу хоче знати! Не хапайся, Хуано, досить, що кажу тобі правду, а поки що тримай язик за зубами.

Такі розмови провадив Санчо Панса з жінкою своєю Хуаною, а тим часом ключниця та небога Дон Кіхота клопоталися коло нього, роздягали та в ліжко старосвітське його вкладали. Він же поглядав на них зизом і ніяк не міг уторопати, де це він і що з ним діється. Парох наказував небозі, аби добре дядька доглядала, а найпаче пильнувала, щоб він знов, бува, не втік; він розповів жінкам, з якою тяжкою бідою доправили вони його додому. Тут вони обидві знову залементували, знов почали клясти рицарські романи та молити Бога, щоб він послав у геєну огненну всіх писак, що такі брехні безглузді складають. Парох пішов, а вони довго ще сиділи стривожені й збентежені, думаючи про те, що скоро пан їхній і дядько трохи оклигає, зараз же знову од них утече. Так же воно потім і сталось, як вони гадали.

[1] Морг — міра землі, що дорівнює 0,56 га.

[2] Зуповний — цілий.

[3] Буцефал, Баб'єска — імена коней Олександра Македонського та Сіда Кампеодора, оспіваного у "Пісні про мого Сіда".

[4] Дідинець — подвір'я, обійстя.

[5] Голдувати — давати данину, перебувати у феодальній залежності. У переносному значенні — бути вірним, відданим слугою.

[6] Орація — урочиста промова.

[7] Кобіта — жінка.

[8] Боюни — боягузи.

[9] Парох — парафіяльний піп, священик.

[10] Посполу — разом, спільно, вкупі з ким-небудь.

[11] Бріарей — у давньогрецькій міфології сторукий велетень, який разом з іншими титанами повстав проти богів.

[12] Фрестон — персонаж роману "Дон Бельяніс Грецький".

[13] Рамено — плече. У переносному значенні — озброєна рука.

[14] Свята Германдада — святе братство, поліція інквізиції.

[15] Ходити на ралець — іти з привітанням і подарунком.

[16] Скит — невелике житло ченців-самітників, розташоване віддалік від основних монастирських будівель.

[17] Безецний — безсоромний.

[18] Канонік — католицький священик.

[19] Причетник — молодший член церковного причету (паламар, псаломник).

[20] Літанія — урочиста церковна служба, а також довга благальна молитва у католиків.

Переклад М. Лукаша

Коментар

По формі Сервантес задумав свій роман як пародію на сторонній реалізму традиційний рицарський роман, але вийшов за межі літературної пародії

І дав глибоку критику як середньовіччя, так і буржуазних відносин, що склалися на той час.

Змальовуючи пригоди Дон Кіхота, одержимого бажанням установити справедливість на цьому світі, Сервантес зіштовхує лицарський, середньовічно-патріархальний уклад суспільству і гуманістичні ідеали епохи Відродження з дійсністю зародження капіталістичних відносин.

Розповідаючи про примхи долі свого героя, автор об'єднує сатиру і гумор, комічні й трагічні мотиви, гіперболізм власної фантазії та буденні побутові сцени.

Герой роману — не прекрасний лицар-юнак, а "батьорий кістлявий дідуган", повіривший, що не минули ще лицарські часи, що можна помахом меча і влучною стрілою встановити справедливість, допомогти бідним та пригнобленим, захистити "пригноблених та гнаних". По дорогах Іспанії їде лицар, ютовий кожної хвилини кинутись у бій, захищаючи лицарську честь. Усюди він отримує побої, знову встає і продовжує свою хоробру місію. Але він не може виправити світ: Дон Кіхот народився в жорстокі часи, коли добро і благородство не в честі, коли більшість людей — боягузи. Він був чистим душею, коли аристократія втратила сором, був скромним і делікатним серед грубошів, тримав слово, коли це ніхто не цінив, присвятив життя високим

прагненням, коли інші тішились власними потребами.

Історія Дон Кіхота — це приклад того, що не час створює людей, а люди прикрашають його, як це зробив середньовічний інтелігент Сервантес і його Дон Кіхот; що не завжди в "жорстокий час" бувають "жорстокі серця".

Фінал роману неочікуваний — Дон Кіхот відрікається від того, що так хоробро захищав. Сервантес розумів недосконалість навколишнього світу і усвідомлював безперспективність шляху свого непрактичного героя-романтика.

Герой Сервантеса біля 400 років продовжує свій шлях духовними дорогами людства. Для одних він герой, для інших — навіжений. Це "вічний образ" безкінечного конфлікту між шляхетністю бажань і неможливістю їх втілення, пошуку сенсу життя і ототожнення свого місця в ньому.

Неймовірна кількість прочитаних романів навіяла дону Кехану думку стати лицарем, сісти на коня і зі зброєю в руках вирушити на пошуки пригод, почати викорінювати неправду і "здобувати собі безсмертну славу та ім'я". Він придумує не тільки собі більш милозвучне ім'я — Дон Кіхот, — ай свою шапу нарікає Росінантом, тобто "клячею, що йде попереду". Він придумує образ дами свого серця із солодким ім'ям Дульсінея Тобоська. Посвячення в лицарі п'ятдесятирічний гідальго організує в трактирі, відвідувачі якого заради розваги взяли участь у цьому фарсі, ледве стримуючись від сміху...

Перша спроба Дон Кіхота встановити правосуддя була невдалою, тому справжньому лицарю був потрібен зброєносець. На цю роль хитрий "правосудець" вмовив наївного односельчанина Санчо Пансу і пообіцяв, що, захопивши який-небудь острів, він зробить Санчо, простого селянина, губернатором цього острова.

У супроводі добродушного Санчо Панси Дон Кіхот боровся з вітряками, уявляючи, що це велетні, які хочуть рознести все на своєму шляху; намагався боротися з левами, які тихо спали у клітці, не звертаючи на нього уваги, і не бажали вступати в бій з лицарем, який з Лицаря Печального Образу захотів стати Лицарем Левів.

Кожний "бій" Дон Кіхота має символічний характер. Щохвилини ми ведемо боротьбу з реальними і примарними силами зла, від когось залежимо, комусь підпорядковуємося... Та, мабуть, ось головна мудрість, яку можна винести з книги:

"Свобода, Санчо, — це одна з найдрагоцінніших щедрот... з нею не можуть зрівнятися ніякі коштовності... Заради свободи, як і заради честі, можна ризикувати життям... неволя є найбільшим з нещасть, які тільки можуть статися з людиною..."